

صلى الله عليه وسلم

١١٣١٤٤

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه

جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان

خرافه از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه

استاد راهنما

دکتر فاطمه علایی رحمانی

دانشجو

اعظم خود

۱۳۸۸ / ۳ / ۲۴

اسفند ۱۳۸۷

کتابخانه مرکزی
دانشگاه الزهراء

۱۱۳۸۴۶

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه

جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان

خرافه از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه

استاد راهنما

دکتر فاطمه علایی رحمانی

استاد مشاور

دکتر پروین بهارزاده

دانشجو

اعظم خود

اسفند ۱۳۸۷

تقدیم

تقدیم به روح بزرگوار پدرم

آرزویم این بود که شاید ایشان هم دوست داشتند این لحظه را با من جشن بگیرند

تقدیم به مادرم

که وجودش برایم دریای بیکران مهر، ایثار و عشق است

که عشق همه ی آسمانها در دلش است

و تنها یک لبخند رضایتش برایم بزرگترین موهبت است

مادرم از تمامی زحمتها و حمایتها و بودنت در کنارم سپاسگزارم

تشکر و قدردانی

من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

سپاس و ستایش ویژه ی خداوندیست که هستی مطلق است و هر هستی و نعمتی به او باز می گردد.

و سپاس از آنانی که نعمت های اویند، نعمت هایی که با شمردن آنها قدردانی از اوست. و سپاس از استاد ارجمند خانم دکتر علایی رحمانی که با راهنمایی های مشفقانه ی خود علم و عاطفه را به من آموخت.

و سپاس و تشکر از استاد بزرگوار خانم دکتر بهار زاده که زحمت مشاوره این پایان نامه را عهده دار شده و با دقت و ریزبینی، نکات سودمند و دقیقی را به اینجانب متذکر شدند. در پایان از اساتید محترم دکتر دلشاد و دکتر ایازی و دکتر فتاحی زاده و سایر عزیزانی که اینجانب را در انجام پژوهش حاضر یاری دادند، تشکر می کنم.

چکیده:

طبع کنجکاو بشر او را به جستجو و بررسی اسباب و علل حوادث بر می انگیزد و انسان را وادار می دارد تا درباره ی پیدایش جهان و سبب آفرینش آسمان و زمین و حوادث جوی و زمینی بیندیشد.

بدیهی است بشر نمی تواند همواره پاسخ هائی صحیح و مبتنی بر اصول علمی بیابد و لذا گاه از قوه ی تصور و خیال بهره جست. پاسخ هائی برای سؤالات خود می تراشد و بدین سان به وادی موهومات و خرافات در می غلتد.

یکی از خطرهای که بنیان زندگی را تهدید می کند و آدمی را از مسیر صحیح حرکت منحرف می سازد، خرافه است.

خرافه یعنی هر امری که علم و عقل و دین آن را تأیید نکند، مردم به آن معتقد بوده و از مخالفت با آن هراس داشته باشند. زمینه ها و عوامل بسیاری از جمله جهل و نادانی، تقلید کورکورانه، تعصب، غلو و ... در پیدایش خرافات و رواج آن در بین جوامع دخیل بوده اند. خرافات را به لحاظ میزان ثبات و نهادینگی آنها در باورهای مردم می توان به دو دسته ی اجتماعی، اعتقادی تقسیم نموده، اعتقاد به خرافه - در بعضی موارد - منجر به جاری ساختن احکام ساختگی، خواهد شد.

قرآن کریم و نهج البلاغه برای از بین بردن خرافات و رهائی از چنگال توهمات دو شیوه را پی گرفته اند. از طریق سلبی، پکایک عقاید خرافی را با بیاناتی محکم و روشن، مهمل و بی اثر معرفی ساخته و در مقابل به اندیشه ای سالم یا سنتی شایسته و صحیح ارشاد می نمایند از طریق ایجابی با دعوت به تفکر صحیح، تعقل و بسط علم و فرهنگ هر گونه نفوذ و مداخلت خرافات را از صحنه ی زندگی ساقط می نمایند؛ تا این که چراغ معرفت در حیات آدمی فروزان گردد و ریشه ی خرافه و خرافه سازی را بسوزاند.

واقعیت امر حاکی از آن است که انسان با بهره گیری از قرآن کریم و نهج البلاغه و منطق عقل و برخوردارى از علم و دانش، مى تواند زندگى خود را به گونه اى سامان بخشد که کوچکترین خرافه اى در آن راه نیابد.

کلید واژه ها: خرافه ، قرآن، نهج البلاغه ، جهل، تقلید .

فهرست مطالب:

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات
۱	مقدمه
۲	۱-۱- بیان مسأله
۳	۲-۱- پرسشهای پژوهش
۳	۳-۱- فرضیات پژوهش
۳	۴-۱- اهداف پژوهش و ضرورت آن
۴	۵-۱- پیشینه ی پژوهش
۵	۶-۱- تعریف و تبیین واژه ی خرافه
۱۰	۷-۱- واژگان همگون با خرافه
۱۰	۱-۷-۱- ظن
۱۱	۲-۷-۱- اصر و غل
۱۲	۳-۷-۱- زخرف
۱۳	۴-۷-۱- خوض
۱۳	۵-۷-۱- لَهْوالحدیث
۱۴	۶-۷-۱- قول الزور
۱۵	۷-۷-۱- لغو
۱۶	۸-۷-۱- فند
۱۷	۹-۷-۱- فتنه
۱۷	۱۰-۷-۱- مضحک

۱۷ ۱۱-۷-۱- اساطیر
۲۰ نتیجه فصل
	فصل دوم : اقسام خرافه
۲۲ ۱-۲- اقسام خرافه
۲۴ ۱-۱-۲- خرافات اجتماعی
۲۵ ۱-۱-۱-۲- طیره (فال بدزدن)
۲۵ ۱-۱-۱-۱-۲- واژه طیر از نظر لغوی
۲۶ ۲-۱-۱-۱-۲- واژه طیرو طیره در قرآن
۲۷ ۳-۱-۱-۱-۲- انواع تطییر در قرآن
۳۵ ۴-۱-۱-۱-۲- علل تطییر از منظر قرآن
۳۷ ۵-۱-۱-۱-۲- پیامدو آثار تطییر
۳۹ ۶-۱-۱-۱-۲- درمان تطییر
۴۲ ۷-۱-۱-۱-۲- واژه طیره در نهج البلاغه
۴۳ ۲-۱-۱-۲- کهانت و پیشگویی (فالگیری و طالع بینی)
۴۴ ۱-۲-۱-۱-۲- تبیین واژه ی کهانت
۴۵ ۲-۲-۱-۱-۲- کهانت از منظر قرآن و نهج البلاغه
۴۸ ۳-۲-۱-۱-۲- ابزار کهانت
۵۰ ۱-۳-۲-۱-۱-۲- چگونگی پیدایش پیش گوئی های نجوم
۵۱ ۲-۳-۲-۱-۱-۲- تنجیم از دیدگاه امام خمینی
۵۱ ۴-۲-۱-۱-۲- حرمت کهانت

- ۵۴ ۲-۱-۲- خرافات اعتقادی
- ۵۶ ۱-۲-۱-۲- اعتقاد به مسببیت غیر خدا
- ۵۶ ۱-۱-۲-۱-۲- تاریخچه ی بت پرستی
- ۵۶ ۲-۱-۲-۱-۲- سرچشمه بت پرستی
- ۵۹ ۳-۱-۲-۱-۲- مصادیق بت پرستی
- ۶۷ ۴-۱-۲-۱-۲- مبارزه ی اسلام با بت گرایی
- ۷۳ ۲-۲-۱-۲- اعتقاد به سعد و نحس ذاتی ایام
- ۷۴ ۱-۲-۲-۱-۲- واژه شناسی سعد و نحس از نظر لغوی
- ۷۵ ۲-۲-۲-۱-۲- تعریف سعادت و نحوست ایام
- ۷۵ ۳-۲-۲-۱-۲- سعادت و نحوست ایام از نظر عقلی
- ۷۶ ۴-۲-۲-۱-۲- نحوست در آیات قرآن
- ۷۹ ۵-۲-۲-۱-۲- سعادت در آیات قرآن
- ۸۰ ۶-۲-۲-۱-۲- ریشه فکر نحوست عدد ۱۳
- ۸۱ ۷-۲-۲-۱-۲- تأثیر اجرام و کواکب در سعادت و نحوست ایام
- ۸۳ ۱-۷-۲-۲-۱-۲- علل نهی از اشتغال به نجوم
- ۸۶ ۸-۲-۲-۱-۲- درمان اعتقاد به نحوست
- ۸۷ ۳-۲-۱-۲- شانس
- ۸۷ ۱-۳-۲-۱-۲- معنای شانس
- ۸۸ ۲-۳-۲-۱-۲- معنای شانس و بخت و اتفاق از دیدگاه نهج البلاغه
- ۹۱ ۳-۳-۲-۱-۲- جایگاه شانس از منظر قرآن و نهج البلاغه
- ۹۳ ۴-۳-۲-۱-۲- ریشه ی پیدایش اندیشه ی بخت

- ۹۴ ۱-۲-۳-۵- اسباب سعادت و شقاوت
- ۹۸ ۱-۲-۳-۶- آثار اعتقاد به بخت و اقبال
- ۹۸ ۱-۲-۴- شوم دانستن دختران
- ۹۹ ۱-۲-۴- دختر کشی
- ۱۰۳ ۱-۲-۴- برتری پسر بر دختر
- ۱۰۷ ۱-۲-۵- زن، طفیلی مرد
- ۱۰۹ ۱-۲-۶- زن، عنصر گناه
- ۱۱۰ ۱-۳- آمیختگی خرافات با احکام و دستورات دینی
- ۱۱۰ ۱-۳-۱- آئین ازلام
- ۱۱۱ ۱-۳-۱- تقسیم بندی ازلام
- ۱۱۱ ۱-۳-۲- ازلام در قرآن
- ۱۱۲ ۱-۳-۳- فلسفه ی اجتناب از ازلام
- ۱۱۳ ۱-۳-۲- نفوذ اعتقادات خرافی در حلیت و حرمت خوردنی ها
- ۱۱۳ ۱-۳-۲- اعتقادات خرافی در مصارف زراعت و چارپایان
- ۱۱۵ ۱-۳-۲- اعتقادات خرافی در خصوص برخی از حیوانات خاص
- ۱۲۰ ۱-۳-۳- کف زدن و سوت کشیدن به جای عبادت
- ۱۲۲ نتیجه بخش اول
- ۱۲۳ ۲-۲- تبیین مرز خرافه با واقعیت
- ۱۲۳ ۱-۲- چشم زخم
- ۱۲۴ ۱-۲-۱- چیستی چشم زخم
- ۱۲۴ ۲-۱-۲- دلیل وقوع چشم زخم

- ۱۲۵ چشم زخم در آیات ۳-۱-۲-۲
- ۱۲۹ جن زدگی ۲-۲-۲
- ۱۳۰ حقیقت جن ۱-۲-۲-۲
- ۱۳۱ جن در قرآن ۲-۲-۲-۲
- ۱۳۲ جن زدگی، حقیقت است یا خرافه؟ ۳-۲-۲-۲
- ۱۳۵ افسون گری ۳-۲-۲-۲
- ۱۳۵ تعریف سحر ۱-۳-۲-۲
- ۱۳۶ سحر در قرآن ۲-۳-۲-۲
- ۱۴۰ نتیجه بخش دوم

فصل سوم : علل پیدایش و بروز خرافات

- ۱۴۱ مقدمه
- ۱۴۳ جهل و نادانی ۱-۳
- ۱۴۴ جهل در لغت و اصطلاح ۱-۱-۳
- ۱۴۵ جهل از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه ۲-۱-۳
- ۱۵۰ مراتب جهل ۳-۱-۳
- ۱۵۱ زمینه های جهل ۴-۱-۳
- ۱۵۱ دل مردگی و عدم تعقل ۱-۴-۱-۳
- ۱۵۲ شیطان و وسوسه هایش ۲-۴-۱-۳
- ۱۵۳ آثار جهل ۵-۱-۳
- ۱۵۳ کفر ۱-۵-۱-۳
- ۱۵۴ ارزش گذاری غلط ۲-۵-۱-۳

- ۱۵۵.....۳-۱-۵-۳- روی آوردن به عقاید بی اساس و دور از حقیقت و واقعیت
- ۱۵۵.....۳-۱-۵-۴- دشمنی با دانش و دانشمند(ریشه ی دشمنی ها)
- ۱۵۶.....۳-۱-۵-۵- حجاب اندیشه و مانع درک حق
- ۱۵۶.....۳-۱-۵-۶- هلاکت و سقوط انسان
- ۱۵۷.....۳-۱-۶- مبارزه با جهل
- ۱۶۰.....۳-۲- تقلید کورکورانه
- ۱۶۶.....۳-۲-۱- تقلید کورکورانه از منظر قرآن
- ۱۶۸.....۳-۲-۲- تقلید کورکورانه از دیدگاه نهج البلاغه
- ۱۷۰.....۳-۲-۳- انگیزه های تقلید کورکورانه
- ۱۷۰.....۳-۲-۳-۱- تعصب های فامیلی و قومی
- ۱۷۱.....۳-۲-۳-۲- نداشتن علم و آگاهی
- ۱۷۲.....۳-۲-۳-۳- تلقینات شیطانی
- ۱۷۲.....۳-۲-۳-۴- عدم تعقل و تفکر
- ۱۷۳.....۳-۲-۳-۵- علاقه ی شدید به نیاکان و پیشینیان
- ۱۷۵.....۳-۲-۴- آثار تقلید کورکورانه
- ۱۷۵.....۳-۲-۴-۱- گمراهی
- ۱۷۶.....۳-۲-۴-۲- حق گریزی
- ۱۷۶.....۳-۲-۴-۳- توجیه گرایی
- ۱۷۷.....۳-۲-۴-۴- خطای ذهن
- ۱۷۸.....۳-۲-۴-۵- قساوت قلب
- ۱۷۹.....۳-۲-۵- مبارزه با تقلید کورکورانه

- ۱۸۰ ۳-۳-۳- غلو در اعتقاد
- ۱۸۲ ۱-۳-۳- معنای لغوی غلو
- ۱۸۳ ۲-۳-۳- معنای اصطلاحی غلو
- ۱۸۴ ۳-۳-۳- غلو در قرآن
- ۱۸۶ ۱-۳-۳-۳- غلو نسبت به خود
- ۱۸۶ ۱-۱-۳-۳-۳- غلو شیطان
- ۱۸۷ ۲-۱-۳-۳-۳- غلو فرعون
- ۱۸۸ ۳-۱-۳-۳-۳- غلو یهود و نصاری
- ۱۸۹ ۲-۳-۳-۳- غلو نسبت به غیر خود
- ۱۸۹ ۱-۲-۳-۳-۳- غلو نسبت به شی ، جن یا ملائکه
- ۱۹۱ ۲-۲-۳-۳-۳- غلو نسبت به پیشوایان دینی
- ۱۹۲ ۳-۲-۳-۳-۳- غلو نسبت به رهبران آسمانی
- ۱۹۴ ۴-۳-۳- غلو از دیدگاه نهج البلاغه
- ۱۹۶ ۵-۳-۳- علل پدید آمدن غلو
- ۱۹۶ ۱-۵-۳-۳- ناآگاهی و عشق افراطی
- ۱۹۶ ۲-۵-۳-۳- منشأ روانی - عاطفی
- ۱۹۶ ۶-۳-۳- مبارزه با غلو
- ۱۹۷ ۴-۳- تعصب
- ۱۹۸ ۱-۴-۳- انواع تعصب
- ۱۹۸ ۱-۱-۴-۳- تعصب مذموم و ناپسند
- ۱۹۸ ۲-۱-۴-۳- تعصب ممدوح و پسندیده

- ۱۹۹..... ۲-۴-۳-زمینه های تعصب
- ۲۰۰..... ۱-۲-۴-۳-انحصار طلبی
- ۲۰۰..... ۲-۲-۴-۳-منافع مادی و سلطه گری
- ۲۰۳..... ۳-۴-۳-آثار و پیامدهای منفی تعصب
- ۲۰۳..... ۱-۳-۴-۳-حق ناپذیری
- ۲۰۶..... ۲-۳-۴-۳-تزئین اعمال ناپسند
- ۲۰۷..... ۴-۴-۳-درمان تعصب
- ۲۰۹..... ۵-۳-آرزوها و رؤیاهای دور و دراز
- ۲۱۵..... ۱-۵-۳-اسباب وانگیزه های آرزوها و رؤیاهای طولانی
- ۲۱۵..... ۱-۱-۵-۳-دنیا پرستی
- ۲۱۵..... ۲-۱-۵-۳-شیطان و وسوسه های شیطانی
- ۲۱۶..... ۳-۱-۵-۳-نادانی و ناآگاهی
- ۲۱۶..... ۲-۵-۳-آثار و پیامدهای آرزوهای طولانی
- ۲۱۶..... ۱-۲-۵-۳-فراموش کردن آخرت
- ۲۱۷..... ۲-۲-۵-۳-غفلت
- ۲۱۹..... ۳-۲-۵-۳-محروم بودن از درک حقایق
- ۲۱۹..... ۴-۲-۵-۳-بدرفتاری
- ۲۲۰..... ۳-۵-۳-درمان آرزوهای طولانی
- ۲۲۱..... ۶-۳-تبعیت از خواهش های نفسانی
- ۲۲۳..... ۱-۶-۳-پیامدهای پیروی از خواهش های نفسانی
- ۲۲۳..... ۱-۱-۶-۳-غفلت و بی خبری

- ۲۲۵.....۳-۶-۱-۲-کفر و بی ایمانی
- ۲۲۶.....۳-۶-۱-۳-بدترین گمراهی
- ۲۲۷.....۳-۶-۱-۴-انحراف از مسیر حق و عدالت
- ۲۲۹.....۳-۶-۱-۵-فساد روح
- ۲۲۹.....۳-۶-۱-۶-نخوت و خود بزرگ بینی
- ۲۳۰.....۳-۶-۱-۷-ساختن معبود
- ۲۳۱.....۳-۶-۱-۸-هلاکت
- ۲۳۵.....۳-۷-۱-۷-پیروی از شیطان
- ۲۳۷.....۳-۷-۱-۱-سیاستهای شیطان
- ۲۳۷.....۳-۷-۱-۱-آسان جلوه دادن راه های انحرافی
- ۲۳۷.....۳-۷-۱-۲-تضعیف تدریجی اعتقادات مذهبی
- ۲۳۸.....۳-۷-۲-ره آورد شوم پیروی از شیطان
- ۲۳۸.....۳-۷-۲-۱-پشیمانی
- ۲۳۸.....۳-۷-۲-۲-شرکت در کیفر گناهان
- ۲۳۹.....۳-۷-۲-۳-فریفته شدن
- ۲۳۹.....۳-۷-۲-۴-فرو رفتن در جهالت
- ۲۳۹.....۳-۷-۲-۵-سقوط در گودال گمراهی
- ۲۴۰.....۳-۷-۲-۶-کشانده شدن به دامهای شیطان
- ۲۴۰.....۳-۷-۸-عدم وجود عدالت اجتماعی
- ۲۴۱.....۳-۷-۹-جلب سود و دفع زیان
- ۲۴۳.....۳-۷-۱۰-سرکشی و تجاوز

۳-۱۱-حرام خواری و ثروت آندوزی نامشروع ۲۴۴

۳-۱۲-حب نفس و خودخواهی ۲۴۶

۳-۱۳-شبیهات ۲۴۷

نتیجه فصل ۲۴۹

فصل چهارم : پیامدها و راه مبارزه با خرافه

۴-۱- پیامدهای اعتقادات خرافی ۲۵۰

۴-۱-۱- نابودی امت ۲۵۰

۴-۱-۲- دین‌گریزی ۲۵۱

۴-۱-۳- انحراف از خط توحید ۲۵۲

۴-۱-۴- انحطاط فکری ۲۵۳

۴-۱-۵- التقاط و آمیختگی با شبیهات ۲۵۳

۴-۱-۶- مانع تغییرات ۲۵۴

نتیجه بخش اول ۲۵۵

۴-۲- راه‌های مبارزه با خرافات ۲۵۷

۴-۲-۱- قرآن، درمان خرافات ۲۵۹

۴-۲-۱-۱- راههای مبارزه با خرافات از دیدگاه قرآن ۲۶۲

۴-۲-۱-۱-۱- طریق سلبی ۲۶۲

۴-۲-۱-۱-۲- طریق ایجابی ۲۸۴

۴-۲-۲- عقل‌گرایی ۳۰۰

۴-۲-۲-۱- معناشناسی عقل ۳۰۱

۴-۲-۲-۱-۱- عقل در لغت و اصطلاح ۳۰۱

- ۳۰۳.....عقل در قرآن ونهیج البلاغه ۲-۲-۲-۴
- ۳۰۹.....آفات تعقل ۳-۲-۲-۴
- ۳۰۹.....دنباله روی غلط ۱-۳-۲-۲-۴
- ۳۱۰.....ملاک قرار دادن اکثریت ۲-۳-۲-۲-۴
- ۳۱۲.....عادت در امر مذموم ۳-۳-۲-۲-۴
- ۳۱۳.....اهتمام بیش از حد در رفع احتیاجات بشر ۴-۳-۲-۲-۴
- ۳۱۳.....جهل و نادانی ۵-۳-۲-۲-۴
- ۳۱۵.....مبارزه پیامبر اسلام (ص) و امام علی(ع) با خرافات ۳-۲-۴
- ۳۳۰.....نتیجه بخش دوم.....
- ۳۳۱.....نتایج کلی

منابع ومأخذ

فصل اول

کلیات

مقدمه

انسان همواره با توجه به اطراف خود در پی طرح ریزی مجموعه ای از افکار بوده است تا آن چه را که خارج از توانایی اوست در چهار چوب آن مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. لذا، گاه کوشیده است تا به جای کاربرد واژه ی (نمی دانم) اوهام و خرافات را به هم آمیخته و مجموعه ای را ساخته و پرداخته کند تا بتواند آنچه را نمی داند، توجیه کند.

خرافه پدیده ای است که در اثر یک یا چند عامل و مرتبط دانستن پدیده های نا مرتبط به یکدیگر حاصل می شود که رابطه ی بین آنها نه از نظر علم و عقل ثابت شده و نه از سوی دین تایید گردیده است.

اساس تعریف خرافه، به نظر می رسد در همین نکته است: رابطه ی علی و معلولی برقرار کردن میان چیزهایی که با هم ربط ندارند، حکم به موجود بودن چیزی که وجود ندارد و یا نفی چیزی که وجود دارد، همواره با ترس از مخالفت با آن.

یکی از اصول اساسی و جدی در سیره ی درخشان پیشوایان الهی، تکیه بر واقعیات و حقایق و دوری از هر گونه بیهودگی و خرافات است. حقیقت گرایی در سرلوحه ی زندگی پیامبران و امامان قرار دارد. در آن زمان که پیمانانهای فکر و عقل بشر را خرافات و اوهام پر کرده بود پیامبر اکرم(ص)